

שמות הפרשות שבתורה בספרות הגאונים והראשונים

מאת

אילנה קצנלנבוגן

הפרשות שבתורה¹ — שלא כפרקים ופסוקים — אינן ממוספרות במספר סידורי, אלא מכונות בשם. לא: פרשה ראשונה, פרשה שניה וכדו', אלא: פרשת בראשית, פרשת נח, פרשת לך לך וכו'.

מזה כמה מאות שנים — כנראה מאז המצאת הדפוס (במאה השלישית באלף השישי)² — מקובל לכנות את הפרשות באותם שמות שמקובל לכנותן כיום. המאפיין את השמות הללו הוא קוצרם. רובם בני מלה אחת, ורק שמות אחרים מורכבים משתי מלים, ואף הן שתי מלים קצרות, בדרך כלל נסמכות, כמו: לך-לך, חיי-שרה, כיתשא וכדו'.

ואולם, השיטה לפיה נקבעו שמות אלו אינה ברורה. רק 16 שמות³ הם המלה הראשונה של הפרשה, ואילו יתר השמות הם מן המלה השניה ואילך, וכמה מהם⁴ אף נמצאים בפסוק השני. ניתן להבין למה לא קבעו שם פרשה מלה שבתחילת פרשה אם היא מלה שכיחה שמצויה גם בתחילת פרשות אחרות⁵, אך קשה למצוא הסבר למה פרשות

1. מאמר זה מתייחס לפרשות התורה כפי החלוקה הנהוגה כיום בכל קהילות ישראל, כלומר לפי המחזור השנתי של קריאת התורה ולא לפי המחזור התלת-שנתי כמנהג ארץ ישראל הקדום. כמו כן מתייחס מאמר זה לפי המנהג המקובל ע"פ פסק הרמב"ם פי"ג מהל' תפילה ה"ב שאין מקפידים לקרוא פרשת צו לפני פסח אלא בשנה פשוטה, אבל בשנה מעוברת קוראים מצורע ולפעמים אחרי מות. לפי השיטות שלעולם קוראים צו לפני פסח יש הכרח לחלוקה שונה של הפרשות, והפרשות מסות ומסעי, למשל, תמיד מחוברות, ופרשות אחרות מתחלקות לעיתים.

2. מעניין לציין שבכותרות העמודים של המהדורות הראשונות מן ה"מקראות גדולות" שנדפסו בוונציה (בשנים רעת ואילך) כונו הפרשות כמקובל היום, אך בסוף כל פרשה מפרש"י נכתב כפי שהיה מקובל מקדם (ראה להלן): חסלת וישלח יעקב, חסלת זאת תהיה. אך במשך הזמן גם זה פסק. כמו כן בספרי מפרשים שנדפסו קרוב לימי המצאת הדפוס ניתן למצוא שרידים מן הצורה הזו.

3. בראשית, וירא, ויצא, וישלח, וישב, ויגש, ויחי, ויקהל, ויקרא, ואתחנן, ראה, שופטים, כי תצא, וילך, האזינו, וזאת הברכה.

4. וארא, תרומה, כי תשא, צו, תזריע, מצורע, קדושים, נשא, בהעלותך, שלח, חוקת, פינחס.

5. כמו: ויאמר ה' (לך לך, בא, אמור), או: וידבר ה' (וארא, תרומה, כי תשא, צו, תזריע, מצורע, אחרי,

קדושים, בהר, במדבר, נשא, בהעלותך, שלח, חוקת, פנחס ומטות), וכן: אלה (נח, תולדות, שמות,

משפטים, פקודי, מסעי ודברים), או: ויהי (מקץ, בשלח ושמייני), או: והיה (עקב, כי תבוא).

מסויימות נקבע שמם על פי מלה הרחוקה מתחילת הפרשה בעוד שיש לפניה מלה מתאימה⁶.

ואמנם, בתקופות קדומות היה מקובל לכנות את הפרשות בשמות ארוכים יותר מן המקובל כיום, רובם בני שתי מילים ואף שלש, ורק שמות אחדים בני מלה אחת. כבר בתלמוד אמרו⁷: חל להיות ב"ואתה תצוה", ולא אמרו: חל להיות ב"תצוה". ועל דרך זו נמצא כמעט בכל ספרות הגאונים והראשונים. הרמב"ם, למשל, מוסר לנו בחיבורו⁸ את רשימת ההפטרות לכל פרשה, ואגב כך אנו למדים כיצד היה מקובל בתקופתו לכנות את הפרשות.

ואלו הם השמות המוזכרים ברמב"ם:

ספר בראשית	ספר שמות	ספר ויקרא
(1) בראשית	(1) ואלה שמות	(1) ויקרא
(2) תולדות נח ⁹	(2) וארא	(2) צו את אהרן
(3) לך לך ¹⁰	(3) בא אל פרעה	(3) ויהי ביום השמיני
(4) וירא אליו	(4) ויהי בשלח	(4) אשה כי תזריע
(5) ויהיו חיי שרה	(5) וישמע יתרו	(5) זאת תהיה ¹¹
(6) תולדות יצחק	(6) ואלה המשפטים	(6) אחרי מות
(7) ויצא יעקב	(7) ויקחו לי	(7) קרושים תהיו
(8) וישלח יעקב	(8) ואתה תצוה	(8) אמור אל הכהנים
(9) וישב יעקב	(9) כי תשא	(9) בהר סיני
(10) ויהי מקץ	(10) ויקהל	(10) אם בחוקותי
(11) ויגש אליו	(11) ואלה פקודי	
(12) ויחי יעקב		

6. ואלו הן: ויהיו חיי שרה, וישמע יתרו, ויקחו לי תרומה, ואתה תצוה, ביום השמיני, אשה כי תזריע, זאת תהיה תורת המצורע, ויקח קרח, זאת חקת, וירא בלק, ראשי המטות, אתם נצבים (מדוע לא: ויהיו, וישמע, ויקחו, ואתה וכו', כמו: ויצא, וישלח, ויחי וכדו'). כמו כן יש לתמוה על קביעת השמות לפרשות נח ותולדות, שתיהן מתחילות במלים דומות: אלה תולדות נח, ואלה תולדות יצחק, ולפי הנראה משאר הפרשות שמלים שנמצאות בתחילת כמה פרשות לא נקבעו כשם היה צריך לקבוע שמות הפרשות הללו: נח ויצחק, ואם כבר "תולדות" למה לא הראשונה תקרא בשם זה, והפרשה המאוחרת יותר תקרא "יצחק".

7. מגילה כט, ב.

8. "סדר תפילות כל השנה" בסוף ספר אהבה.

9. מן הראוי לציין לדברי הרמב"ם בהלכות תפילה פי"ג ה"א שם הוא מכנה פרשה זו: אלה תולדות, ובה"ג: אלה תולדות נח.

10. ברמב"ם שם ה"א: ויאמר ה' אל אברם.

11. ברמב"ם שם ה"ב: זאת תהיה תורת המצורע.

ספר במדבר	ספר דברים
(1) במדבר סיני	(1) אלה הרברים
(2) נשא	(2) ואתחנן
(3) בהעלותך	(3) והיה עקב
(4) שלח לך	(4) ראה אנכי
(5) ויקח קרח	(5) שופטים
(6) זאת חקת התורה	(6) כי תצא
(7) וירא בלק	(7) והיה כי תבא
(8) פנחס	(8) אתם נצבים ¹²
(9) ראשי המטות	(9) האזינו
(10) אלה מסעי	(10) וזאת הברכה

אח"כ 3294567

בשמות הללו כבר ניכרת שיטתיות. שם הפרשה נקבע על פי המלה הראשונה או המלים הראשונות שמתאים לקובען כשם. שלשים ושתים פרשות מכונות על פי המלים הפותחות את הפרשה, והיתר, שהמלים הפותחות הן מלים שכיחות שמצויות גם בתחילת פרשות אחרות, מכונות על פי מלים שבאות אחרי מלים אלה. אם כי עדיין יש צורך בהסבר למה חלק מהשמות בני מלה אחת¹³ ואחרים בני שתיים ושלוש מלים.

כאמור, הצורה הזו של כינוי השמות לפרשות מצויה כמעט בכל ספרות הגאונים והראשונים. להלן רשימה מייצגת של יותר משלשים ספרים החל מתקופת הגאונים ועד סוף תקופת הראשונים:

אלף החמישי, מאה ששית-שביעית

הלכות גדולות מיוחס לרבי שמעון קיירא. מהר"ו הילרסהיימר ברלין

תרמ"ח-תרנ"ב¹⁴

אוצר החכמה

אוצר החכמה

12. לדעת הרמב"ם "אתם נצבים" ו"וילך" נחשבים פרשה אחת המתחלקת לעיתים, ראה קרית ספר למאירי ח"א מאמר חמישי (עמ' פג). וכן נראה מדברי רס"ג בסידורו (עמ' שסג) שמונה נ"ג פרשות לתורה. וראה עוד על זה בספר האורה עמ' 79 ובעמ' 80 הע' ג ובספר דבש לפי להחיד"א מערכת פ אות ג ובהערות לפסיקתא זוטרותא ריש פרשת וילך (עמ' נב) ולמדרש תנחומא (בובר) ריש פרשת האזינו (עמ' 50).

13. למשל: וארא וויקרא, ולא: וארא אל אברהם, ויקרא אל משה, כמו: בא אל פרעה. וכן: ויקהל, ולא: ויקהל משה, כמו: ויצא יעקב, וראה להלן שיש מן הראשונים שאמנם מכנים פרשות אלו: וארא אל אברהם, ויקהל משה, ויקרא אל משה.

14. עמ' 622: לעולם קורין את הפרשה ד"צו את אהרן" מקמי פסח ופרשת "וידבר ה' אל משה במדבר סיני" וכו', וצום תשעה באב מקמי "ואתחנן אל ה'", ופרשת "אתם נצבים" קודם ר"ה. ועוד שם רשימת פרשות המתחברות: ויקהל משה ואלה פקודי, אשה כי תזריע וזאת תהיה, בהר סיני אם בחוקותי, אל ראשי המטות ואלה מסעי, ובעמ' 623: לעולם קורין פרשת "מדבר סיני" וכו'. וכעין כל הנ"ל גם בתורתן של ראשונים עמ' 42.

אוצר החכמה

אלף החמישי, מאה שביעית

סדר רב עמרם גאון. מהרו' גולדשמידט מוסד הרב קוק ירושלים תשל"ב¹⁵.
סידור רב סעדיה גאון. ירושלים תש"א¹⁶.

אלף החמישי, מאה שמינית

מגילת סתרים לרב נסים גאון. בתוך ספרו של ש. אברמסון: רב נסים גאון. ירושלים תשכ"ה¹⁷.

אלף החמישי, מאה תשיעית

ספר הערוך לרבי נתן ב"ר יחיאל מרומי¹⁸.
פירוש התורה לרבי שלמה ב"ר יצחק — רש"י¹⁹.
פירוש הש"ס לרש"י. רפוס וילנא²⁰.
סידור רש"י. יצא לאור ע"י ש. בובר ברלין תרע"ב²¹.
ספר הפרדס לרש"י. מהרו' עהרנרייך בודפסט תרפ"ד²².

15. עמ' קט: לעולם קורין פרשה של "צו את אהרן" קודם הפסח, ופרשת "וידבר" קודם עצרת, ופרשת "אתם נצבים" קודם ר"ה. עמ' קכה: וקורין בפרשת "בא אל פרעה".
16. עמ' שסד: ולכן קוראים לפעמים התחלת "ביום השמיני" שש פעמים. ועוד שם רשימת פרשות המתחברות: ויקהל ואלה פקודי, אשה וזאת תהיה, אחרי מות קדושים, בהר סיני אם בחוקותי, ויקח קרן וזאת חקת וירא בלק, אתם נצבים וילך משה.
17. אות קמ (עמ' 280): שאם חל שבת בין יום הכיפורים לסוכות ומפסיקין "אתם נצבים" לשתיים וקורין קודם לכן "ראשי המטות" ו"אלה מסעי" בשבת אחת.
18. ערך אברהם: ובויקרא רבה בריש "ויהי ביום השמיני". ערך אגריפס: בויקרא רבה ריש "אם בחוקותי תלכו". ערך בדר: ובילמדנו פרשת "שלח לך אנשים". ערך בל: ובויקרא רבה "זאת תהיה". ערך הפאסיקין: בילמדנו בריש "ואלה תולדות יצחק". ערך חפרע: בילמדנו תנחומא "וארא אל אברהם". ערך פליא: בילמדנו "ויקחו אליך פרה".
19. שמות ט, יא: כל הענין האמור בפרשת "ואלה המשפטים". שם יז: וכבר פירשתי בסוף "ויהי מקץ". שם כח, כד: שהרי בפרשת "אלה פקודי" לא הוכפלו. ויקרא ח, ה: כל הענין הזה פירשתי ב"זאתה תצוה". דברים כד, יג: וכבר כתוב ב"ואלה המשפטים".
20. יומא מד, א ד"ה ושעירי: כדכתיב בפרשת "שלח לך אנשים". שם סח, ב ד"ה ואך בעשור: שבפרשת "אמור אל הכהנים". מגילה ז, ב ד"ה למה: דכתיב ב"קדושים תהיו". שם לא, א ד"ה ברכות וקללות: ד"אם בחוקותי". יבמות קא, א ד"ה איתקש: בפרשת "ואלה המשפטים" סמכן הענין. כריתות ד, ב ד"ה ה לאוין: וחד ב"צו את אהרן" וחד ב"אחרי מות" וחד ב"ראה אנכי".
21. עמ' 170: כמו ויקחו לי תרומה ואתה תצוה, או ויקהל ואלה פקודי, עמ' 225: יום ראשון קורין בפרשת "וירא אליו". עמ' 295: ביומא קמא דפיסחא קרינן בפרשת "בא אל פרעה", יום ב ב"אמור אל הכהנים", יום ד ב"אלה המשפטים", יום ה ב"ראה אנכי".
22. עמ' שמ: נצרכה לכפול ג' פרשיות "אשה כי תזריע" עם "זאת תהיה תורת המצורע". שם: לכך נכפול פעם אחת בשנה "זאת חוקת התורה" עם "וירא בלק", "ראשי המטות" עם "אלה מסעי". עמ' שמב: "ויקחו לי" עם "זאתה תצוה".

ספר האורה מיוחס לרש"י. יצא לאור ע"י ש. בובר לבוב תרס"ה.²³

מעשה הגאונים לחכמי שו"ם הקדמונים ורש"י. יצא לאור ע"י א. עפשטיין ברלין תר"ע.²⁴

מחזור ויטרי לרבי שמחה ב"ר שמואל מויטרי. יצא לאור ע"י ש. הורוויץ ברלין תרמ"ט-תרנ"ז.²⁵

פירוש התורה לרבי שמואל בן מאיר. — הרשב"ם. מהדורת ד. ראזין ברעסלויא תרמ"ב.²⁶

ספר הכוזרי לרבי יהודה הלוי. דפוס ווארשא תרנ"ג.²⁷

פירוש התורה לרבי אברהם אבן עזרא — הראב"ע. מהדורת א. וייזר מוסד הרב קוק ירושלים.²⁸

ספר האשכול לרבי אברהם בר' יצחק מנרבונא. מהדורת אלבק ברלין תר"ע.²⁹

23. עמ' 80: "אשה כי תוריע" עם "זאת תהיה", "אחרי מות" עם "קדושים תהיו", "בהר סיני" עם "[אם] בחוקותי", "ויקח קרח" עם "זאת חקת התורה", "ראשי המטות" עם "אלה מסעי". עמ' 82: יום ראשון קורא בסדר "וישמע יתרו", יום שני קורא בסדר "ראה אנכי".

24. עמ' 48: אמנם נהגו להשליב "ויקהל" ו"אלה פקודי", ולא "ויקחו לי תרומה" ו"ואתה תצוה". זכור אני שפעם אחת הוקרו שתי חתונות באותו שבת של "ויקחו לי", והתחיל ב"ואתה תצוה" קודם שיגמור קריתיו והתחזירוהו הקהל ל"ויקחו לי תרומה", לפי שרצה להשליב אותן שני סדרים "ויקחו לי" ו"ואתה תצוה".

25. עמ' 222: לעולם קורין "צו את אהרן" קודם הפסח. עמ' 224: ו"אתם נצבים" היא מקללות של משנה תורה. עמ' 303: ביום השלישי שהוא חול המועד קורין ב"בא אל פרעה". עמ' 305: וביום שביעי של פסח מתרגם "ויהי בשלח".

26. בראשית לו, ט: בני בניו כאשר פירשתי ב"אלה תולדות נח". שם מו, א: כשנגלה לו הק' כמה שכת' בפרשת "אלה תולדות יצחק". שמות יב, לו: לתת להם במתנה כדכתיב ב"אלה שמות". שם לו, ח: כמו שפירשתי ב"ויקחו לי תרומה". ויקרא כג, מג ודברים כט, כד: "עקב תשמעון", ובשמות טז, ד: "והיה עקב".

27. מאמר שלישי עמ' מא: והייתי רוצה שידין בין כל שני בעלי דינין מסדר "ואלה המשפטים" ו"כי תצא".

28. בראשית ב, יב: ובפרשת "ואלה שמות" אפרש סוד השם. שם מא, מב: מפורש בפרשת "ויקחו לי תרומה". שמות כ, א: והנה אנחנו קראנו זו הפרשה שהיא פרשת "וישמע יתרו" ראשונה. ויקרא ד, ו: וטעם שבע פעמים תמצאו בפרשת "וירא בלק". במדבר לג, מו: כאשר פירשתי בפרשת "זאת חקת התורה".

29. עמ' 1-180 סדר הפטרות בשם הנגיד ז"ל מבראשית עד פנחס. שמות הפרשות המוזכרות ברשימה זו כברמב"ם הנ"ל בשינויים קלים (=אלה תולדות נח, ויקחו לי תרומה). וראה עוד שם עמ' 170: ולכך נהגו לומר "ראשי המטות" ו"אלה מסעי" בבת אחת ולחלוק "אתם נצבים". יש לציין שבאשכול מהדור' ריצב"א בשני המקומות הנ"ל (עמ' 59 ועמ' 67) שמות הפרשות כמקובל היום. ונראה שהעורך שינה מן הכתוב במקור כדי להתאימו למקובל כיום.

אלף החמישי, מאה עשירית

פירוש התורה לרבי יוסף בכור שור. מהדורת נבו מוסד הרב קוק ירושלים תשנ"ד³⁰.
ספר יראים [השלם] לרבי אליעזר ממין, מהדורת שיף וילנא תרנ"ב-תרס"ב³¹.
ספר המנהיג לרבי אברהם בן נתן הירחי. מהדורת רפאל מוסד הרב קוק ירושלים תשל"ח³².

פירוש התורה לרבי אלעזר מגרמייזא בעל הרוקח. יצא לאור ע"י י. קלוגמאן בני ברק תשל"ט³³.
פירוש סדר התפלה להנ"ל. נערך ע"י אבי הר"מ הרשלה. יצא לאור ירושלים תשנ"ב³⁴.

מסורת סיג לתורה לרבי מאיר הלוי אבועלפיה — הרמ"ה. פירינצי תק"י³⁵.
ערוגת הבושם לרבי אברהם ב"ר עזריאל. יצא לאור ע"י א. אורבך ח"א תרצ"ט. ח"ב תש"ז³⁶.

פירוש התורה לרבי משה בן נחמן — הרמב"ן. מהדור' שעוועל מוסד הרב קוק ירושלים³⁷.

אורח

30. בראשית לו, א: ובשמת שמה מחלת ב"אלה תולדות". שמות טו, ג: כמו שפירשתי ב"ואלה שמות". שם
לח, כח: כמו שמפורש "במדבר סיני". ויקרא ז, לו: אמה שכבר פירש המילואים בפרשת "ואתה
תצוה" קאי. דברים ה, יב: וסוד הדברות פרשתי ב"וישמע יתרו". שם י ז: לפי שהם מפורשים ב"אלה
מסעי".

31. סי' סד: הזהיר הכתוב בפרשת "צו את אהרן". סימן פא: הזהיר הכתוב בפרשת "אלה תולדות נח".
סימן פב: הזהיר הכתוב במשנה תורה בפרשת "ראה אנכי". סי' קלב: תירא את ה' אלהיך אשר ציוך
בפרשת "כי תצא למלחמה". סי' קמח: ציוה הקב"ה בפרשת "שלח לך אנשים".

32. עמ' תיב: ויש שקורין ברכות ד"אם בחוקותי". עמ' תכו: לפי שב"צו את אהרן" מדבר מהלכות הגעלת
כלים. עמ' תסח: כנגד ד' כוסות הכתובים בפרשה בסוף "וישב", ובשנו"ס שם מכי"א: בסוף "וישב
יעקב". עמ' תקל: דכתיב ויקם את עמודיו בסוף "אלה פקודי". עמ' תקפז: קדש לי והיה כי יביאך
ב"בא אל פרעה", והיה אם שמע ב"והיה עקב".

33. בראשית עמ' קא: ו' פרשיות מתחילין ראשי פסוקים בא' כמו: אלה תולדות נח, אלה פקודי, אם
בחוקותי, אלה מסעי, אלה הדברים, אתם נצבים. וכן ו' פרשיות שפסוק האחרון מתחיל בא': וישלח,
בהר סיני, אם בחוקותי, שלח לך, אלה מסעי, ראה. עמ' רעד: ואז השתחוו לו שכתב ו' ב"ויהי מקץ".
34. עמ' סח: להכי נמצא בפרשת "אתם נצבים" ג' תשובין ביחד. עמ' שלה: כנגד בפרשת "בהר סיני" י"ז
גאולות, עמ' תקנט: וכן ב"ויהי בשלח" בצווי משה. עמ' תקסג: סדור נסכים האמורים ב"שלח לך
אנשים".

35. עמ' ח: אשרות הפסגה ד"ואלה הדברים". עמ' כח: ותרויהון ב"ויצא יעקב". עמ' מז: וסי' תרין ד"ויהי
בשלח" ותריין קדמאה ד"אלה מסעי".

36. ח"א עמ' 67: פי' ר"ש בסוף פרשת "שלח לך", ובפרשת "ויהי בשלח פרעה" פי'. ח"ב עמ' 21: ובפרשת
"בא אל פרעה" הביא רש"י. שם: וכן בתנחומא בפ' "וירא בלק". שם עמ' 36: לפרשת "והיה עקב".

37. בראשית כד, ז: ובפרשת "ויצא יעקב" הביא ראה. שמות טו, כז: אבל בפרשת "אלה מסעי" לא סיפר

אלף הששי, מאה ראשונה

טעמי מסורת המקרא לרבי מאיר ב"ר ברוך מרוטנבורג — מהר"ם. יצא לאור ע"י י.ז. כהנא בתוך תשובות פסקים ומנהגים מוסד הרב קוק תשי"ז³⁸.
שבלי הלקט לרבי צדקיה בן אברהם הרופא. יצא לאור ע"י ש. בובר ווילנא תרמ"ז³⁹.

תשובות רבינו שלמה בן אדרת — הרשב"א. ח"א — גרפס פעמים רבות. מהדו' דימיטרובסקי מוסד הרב קוק ירושלים תש"נ⁴⁰.

קרית ספר לרבי מנחם ב"ר שלמה — המאירי. ח"א מהדורת אבי הר"מ הרש"ל ירושלים תשט"ז. ח"ב אומיר תרמ"א⁴¹.

פסקי רבינו אשר ב"ר יחיאל — הרא"ש, ש"ס וילנא⁴².

ספר הזכרון לרבי יו"ט ב"ר אברהם אלשביילי — הריטב"א. מהדו' כהנא מוסד הרב קוק תשמ"ג⁴³.

ארחות חיים לר' אהרן הכהן מלוניל. פירינצי תק"י⁴⁴.

דבר ממרה. שם טז, ב: וכבר כתבתי הסעם בסדר "ויגש אליו". במדבר ו, כג: כבר הזכרתי בסדר "ויהי ביום השמיני".

38. בראשית לד, ה: ואידך בפרשת "ראשי המטות". שמות ב, ג: והסעם מפורש בפרשת "וישלח יעקב". שם יד, לא: והסעם מפורש בפרשת "זאת חקת". במדבר א, טז: וב"ויקח קרח" קראי מועד.

39. סי' ר: בסוף פרשת "ויהי בשלח". סי' ריח: וכן הוא הפסוק בסוף פרשת "בא אל פרעה". סי' ריט: ויום שמיני של פסח קורין חמשה בפרשת "ראה אנכי". סי' רפח: יום ראשון קורין וה' פקד את שרה בפרשת "וירא אליו".

40. ח"א סי' שסג: כתוב בפירושי התורה לרמב"ן ז"ל בסדר "ויהי ביום השמיני". מהדו' דימיטרובסקי ח"א עמ' יט: גם הרב ז"ל כן כתב מפורש בסדר "וישמע יתרו". שם עמ' ל: בין בפרשת "ויקחו לי תרומה" בין בפרשת "ויקהל".

41. ח"א עמ' פג רשימת פרשות המתחברות: ויקהל עם ואלה פקודי, אשה כי תזריע עם זאת תהיה, אחרי מות עם קדושים תהיו, בהר סיני עם אם בחוקותי, זאת חקת עם וירא בלק, ראשי המטות עם אלה מסעי. אתם נצבים עם וילך. בח"ב רשימת פרשות פתוחות וסתומות לפי סדר הפרשות. שמות הפרשות כבר מב"ם הנ"ל עם אי אלו שינויים (=אלה תולדות נת, ואלה תולדות יצחק, ויקחו לי תרומה, ויקהל משה, נשא את ראש, פרה אדומה, שופטים ושוטרים).

42. סוף מסכת בכורות: ובפרשת "מדבר סיני" כתיב ויתן משה.

43. עמ' מט: כתב הרמב"ן בפרשת "בראשית ברא". עמ' נה: פרשת "וירא אליו". עמ' סב: פרשת "ויגש אליו". עמ' פ: "זאת חקת התורה".

44. הל' קריאת ס"ת סימן א: "צו את אהרן" קודם הפסח בשנה פשוטה ובמעוברת "זאת תהיה". שם סי' נד: בפ' קדש לי בפ' "בא אל פרעה". שם: בפרשת "ויהי השלח". סי' נה: בסדר "וישמע יתרו". סי' נו: בסדר "וירא אליו". סי' סא: קורא המפסיר בפרשת "זאת חקת התורה". סי' סג: חוץ מסדר "ואלה המשפטים". שם: וסעם למה מפסיר הפסרת "זאת תהיה". שם: וכמו כן בהפסרת "וירא בלק".

ספר החינוך על תרי"ג מצוות לפי סדר הפרשות, לא נודע מחברו. מהר"ו שעוועל מוסד הרב קוק ירושלים⁴⁵. פירוש התורה לרבי לוי בן גרשם – הרלב"ג. מהדורת לוי מוסד הרב קוק ירושלים⁴⁶.

פירוש התורה לרבינו בחיי בן אשר. מהדורת שעוועל מוסד הרב קוק ירושלים⁴⁷. ספר השלחן לר' חייא ב"ר שלמה – תלמיד הרשב"א. יצא לאור ע"י מ. בלוי ניר יורק תשמ"ד⁴⁸.

טור אורח חיים לרבי יעקב ב"ר אשר⁴⁹.

פירוש בעל הטורים על התורה להנ"ל. מהדורת ריינץ ב"ב תשל"ד⁵⁰. דרשות רבי יהושע אבן שועיב – תלמיד הרשב"א. קראקא של"ג⁵¹.

אלף הששי, מאה שניה

אבודרהם לרבי דוד אבודרהם, מהדורת וורטהיימר ירושלים תשכ"ג⁵².

מנורת המאור לרבי יצחק אבוהב, מהדורת פריס-חורב-קצנלנבוגן מוסד הרב קוק ירושלים תשי"ט⁵³.

45. תוכן ספר זה רשימת תרי"ג מצוות לפי סדר הפרשות. שמות הפרשות כמו ברמב"ם הנ"ל בשינויים קלים (=אלה תולדות נח; ויקחו לי תרומה; ויקהל משה; זאת תורת המצורע [בהקדמה: זאת תהיה]. בהעלותך את הנרות; שלח לך אנשים; זאת חקת).

46. בראשית עמ' קעג: וזה ממה שנבאר ביאור שלם בגזרת ה' בפרשת "וישלח יעקב". עמ' ריג: היא בשמת בת אילון הכתוב ב"אלה תולדות יצחק". שמות עמ' סז: כמו שיתבאר בסוף פרשת "ואלה המשפטים". שם עמ' קכא: כמו שזכרה התורה זה בפרשת "וישמע יתרו".

47. שמות א, א: כי הענין מחובר למעלה בסדר "ויגש אליו". שם ד, כד: כך פירש ר"ח ז"ל בסדר "וישמע יתרו". ויקרא כו, מב: וכבר הזכרתיו בסדר "תולדות יצחק". דברים א, ח: ובסוף "והיה עקב" כתיב.

48. בעמ' שא רשימת הפטרות. שמות הפרשות דומים לשמות שברמב"ם.

49. או"ח סי' תכח: לעולם קורין "צו את אהרן" קודם פסח. שם: שמעו דבר ה' ל"ראשי המטות", חזון ל"אלה הדברים", עניה סוערה ל"ראה אנכי", שוש אשיש ל"אתם נצבים". סי' תצ: וקורין ביום הראשון של חול המועד שלשה בפרשת "בא אל פרעה". בשני קורין שלשה בפרשת "ואלה המשפטים". סי' תקפד: בראשון קורין חמשה בפרשת "וירא אליו".

50. שמות יד, ח: והנפש אשר תעשה ביד רמה בפרשת "שלח לך אנשים". שם סז, כח: ב' במסורת בפרשת "ואלה תולדות". שם כה, ב: ועל כך סמך פרשת "ויקחו לי תרומה" לפרשה של תורה. ויקרא יג, נט: "פעמים כתיב גגע צרעת ב"כי תזריע" ובפרשת "זאת תהיה". שם סז, יד: כ"ד כפרות כתובים בענין יוהכ"פ ב"ואתה תצוה" ו"בהר סיני" וכאן וב"אמור אל הכהנים" וב"פינחס".

51. דף כ, ב: כבר אמרתי בפרשת "ויגש אליו". לב, א: כמו שדרשו בואלה הדברים רבה בפרשת "והיה עקב". לה, א: וכמו שאמר גם כן משה בפרשת "וזאת הברכה אשר ברך משה". צו, א: בפרשת "וארא אל אברהם".

52. עמ' שא-שג: סדר הפרשיות וההפטרות. שמות הפרשות כברמב"ם הנ"ל בשינויים קלים (=ויקחו לי תרומה, כי תצא למלחמה). וראה גם עמ' שעב-שעה: לוח חיבור הסדרים.

53. עמ' 171: וגם מצינו בויקרא רבה פרשת "זאת תהיה". עמ' 305: כדאיתא בתנחומא פרשת "ויהי

גם בכתבי יד של חומשים עם הפטרות⁵⁴ ושל מפרשי התורה⁵⁵ שנכתבו בתקופה הנ"ל, וכן בכתבי יד של פיוטים קדומים על סדר הפרשות⁵⁶ מכנים הסופרים את שמות הפרשות בדרך כלל בצורה זו עם אי אלו שינויים.

ואולם אין להסיק מכל הנ"ל שהצורה המקובלת כיום לא היתה ידועה בתקופת הראשונים, שכן אצל כמה מן הראשונים הנ"ל אנו מוצאים שהשתמשו לציון שמות הפרשות בשתי הצורות⁵⁷. וכמו כן ישנם גם כתבי יד של חומשים שאנו מוצאים בהם את הצורה המקובלת כיום⁵⁸.

בשלח". עמ' 328: כתב הרמב"ן בפרשת "אמור אל הכהנים". עמ' 465: וגרסין באלה שמות רבה פרשת "ואלה המשפטים".

54. מתוך אלפי כ"י בדקתי את הכ"י הבאים: כ"י אוקספורד 23 נכתב בשנת ה' אלפים ס"ב. כ"י אוקספורד 2326 נכתב בשנת ה' אלפים ע"ח. כ"י אוקספורד 20 נכתב בשנת ה' אלפים ק. כ"י בריטיש מוזיאום 95. כ"י פרמה 1113 נכתב בשנת ה' אלפים ט"ו. כ"י וטיקן 17. כ"י אוקספורד 2787/2. כ"י לנינגרד B19A מהדורה פקסימילית הוצאת מקור תשל"א. תנ"ך ליסבון הספריה הבריטית 2626 נכתב בשנת רמ"ג מהדורה פקסימילית הוצאת נהר תשמ"ט.

55. כ"י בהמ"ל ג"י 870 פי' הרמב"ן לתורה. כ"י ששון: 783 ילקוט ת"ת; 900 מדרש החפץ; 415 שאילתות דרב אחאי גאון; 597 מדרש תנחומא.

56. כ"י אוקספורד 2715: עמ' 7 — ואלה שמות, וארא אל אברהם. עמ' 8 — ויהי בשלח. עמ' 9 — וישמע יתרו, ואלה המשפטים. עמ' 10 — ויקחו לי תרומה, וכן הלאה. שם 2719: עמ' 15 — זולת לוירא בלק. עמ' 19 — יוצר אלה מסעי. עמ' 21 — יוצר אלה הדברים. שם 2720: עמ' 17 — יוצר לבא אל פרעה. עמ' 23 — יוצר ויהי בשלח. שם 2721: עמ' 11 — וישמע יתרו אומץ. עמ' 12 — ואלה המשפטים וכו'. שם 2731: עמ' 8 — אנפן לוייה בשלח. עמ' 9 — יוצר וישמע יתרו. עמ' 13 — אחר לבא אל פרעה. שם — יוצר ויהי בשלח פרעה את העם. שם 2732: עמ' 1 — ויהי מקץ, עמ' 16 — ויהי בשלח, עמ' 27 — ויהי ביום השמיני, עמ' 31 — וזאת תהיה, עמ' 47 — ויקח קרח, עמ' 51 — זאת חקת התורה, עמ' 52 — וירא בלק. שם 2742: עמ' 3 — יוצר ויקח קרח, יוצר זאת חקת, וירא בלק.

57. למשל, בפירוש הרשב"ם על התורה בראשית מז, כט: אלא שלא רצו הקהילות לסיים פרשת "ויגש" בותהי הארץ לפרעה. ויקרא א, א: כמו שפירשתי בפרשת "נח". במדבר יא, ז: אבל בפרשת "בשלח" כתיב. בספר יראים השלם סי' ע: הזהירה תורה בפרשת "שמיני". סי' רמו: הזהירה תורה עליה בפרשת "קדושים". סי' תו: דכתיב בפרשת "עקב". בארחות חיים הל' קריאת ס"ת סי' א: יש לנו שבתות שקורין בהם שני סדרים כגון "תזריע ומצורע". סי' גד: וקורין באחד חמשה גברי בסדר "אמור". וקורין באחד בסדר "משפטים". סי' נה: וקורין חמשה בסדר "ראה". סי' סא: וקורין בו שלשה בסדר "בשלח". בפירוש הרלב"ג על התורה בראשית עמ' רכה: ממה שקדם לנו מהדברים בפרשת "ויצא". שמות עמ' י: כמו שביארנו בפרשת "וירא". עמ' כב: וזה מה שאמרה התורה בפרשת "יתרו" (וראה לעיל הע' 46 שבמקום אחר ברלב"ג: וישמע יתרו). בטור או"ח סי' תכח: ובמעוברת "מצורע" (וראה לעיל הע' 50 שבפי' "בעל הטורים": זאת תהיה); צריכים לחלק "נצבים וילך". בפי' בעל הטורים בבראשית ח כב: עיין בפרשת "ויגש". שם לט יב: עיין בפרשת "משפטים". שמות יד ח: ואידך בפרשת "מסעי". כמו כן יש לציין שבמחזור ויטרי הובא ספר תגין (עמ' 674-683) ושמות

יוצאים מן הכלל שני הספרים הבאים מן המאה הראשונה לאלף הששי:

ספר מצוות גדול — סמ"ג לרבי משה מקוצי, ונציאה ש"ז⁵⁹.

פירוש התורה לרבי חזקיה בן מנחם — החזקוני. מהר"ו שוועל מוסד הרב קוק ירושלים⁶⁰.

כמדרומה ששני הספרים הללו הם הספרים היחידים מתקופת הראשונים שמלבד מקומות ספורים⁶¹ הם מכנים את שמות הפרשות כמקובל היום⁶².

שיטה ייחודית ומקורית של שמות הפרשות אנו מוצאים בחיבורו של אחד החכמים⁶³ בשלהי תקופת הראשונים⁶⁴: ספר הזכרון לרבי אליהו בן שמואל השטיפוני⁶⁵. עשרים ושמונה פרשות מכנה המחבר בשמות ייחודיים שאין להם אח ורע במקום אחר.

הפרשות שם כמקובל היום בשינויים קלים (=וישמע [במקום יתרו], ויקחו [במקום תרומה], ראשי [במקום מטות] וברכה). וכן בלוח שהובא ב"השלמה למחזור ויטרי" (עמ' 6-3) שמות הפרשות כמקובל היום.

58. למשל, כ"י וינה 14, נכתב בשנת ה' אלפים ס"ב. כ"י אוקספורד 22, נכתב בשנת ה' אלפים ס"ד. כ"י המבורג לוי 19/1 נכתב בשנת ה' אלפים ע.

59. עשין מט: בארבעה מקומות הזהירה התורה על פריה ורביה בפרשת "בראשית" ובפרשת "נח". שם קמה: כתוב בפרשת "בא" ופטר חמור וגו' ונאמר בפרשת "קרח" וכו'. לאוין קלט: כתוב בפרשת "וישלח". שם קמ: לא תבשל גדי בחלב אמו כתוב בתורה שלש פעמים, בפרשת "משפטים" ובפרשת "תשא" ובפרשת "ראה".

60. בראשית יב, ו: שהרי בפרשת "שלח" ובפרשת "עקב". שם טו, יט: כמו שמפרש בפרשת "בלק". שם טז, ז: הוא המדבר שנאמר בפרשת "בשלח". שם כד, כב: שהתרגום משנה כאן מפרשת "ויקהל" ומפרשת "מטות".

61. סמ"ג עשין מו: דכתיב בפרשת "בא אל פרעה". שם ריח: וקרנן כל אחד מהם כתוב בתורה בפרשת "זאת תהיה". שם רמז: שנאמר בפרשת "זאת תהיה". לאוין מב: ותניא בת"כ בפרשת "בהר סיני". שם קס: ועונש בפרשת "אלה מסעי" (וראה גם לאוין קכ: כתוב בפרשת "אמור אל הכהנים", אך בכ"י הגירסא: "אמור". ובעשין רלא: מצות עשה שיהא המת מטמא ככל האמור בפרשת "זאת חקת התורה", אך בכ"י: בפרשת חקת: זאת התורה אדם כי ימות באהל). בחזקוני מוזכרים כל פרשות התורה כמקובל היום חוץ משני מקומות: שמות לט, טז: ובפרשת "זאתה תצוה". ויקרא כא, א: ונסמכה פרשת אוב וידעוני לפרשת "אמור אל הכהנים".

62. בחזקוני בשינויים קלים: "חיי" (במקום חיי שרה) — בראשית כג, ה. "תשא" — שמות יח, יג. "תבא" — שם כא, א. "ברכה" — שם לב, כט.

63. כ"י אוקספורד 251. לעת עתה לא פורסם בדפוס.

64. לפי עדותו של המחבר החלה כתיבת הספר בעשרה בטבת שנת ה' אלפים רכ"ט. וראה אור החיים עמ' 197 מס' 358 שכתב שלא נודע זמנו של המחבר.

65. ראה אודותיו אור החיים שם ובספר היובל לח. אלבק עמ' 160 ובספר אוצר הגדולים אלופי יעקב בערכו.

להלן רשימת הפרשות האלו:

לך לך — אברם; וירא — ממרא; חיי שרה — שרה; תולדות — יצחק; ויצא — יעקב וישלח — מלאכים; וישב — יוסף; מקץ — פרעה; ויגש — יהודה; ויחי — חיים; בא — פרעה; משפטים — משפט; ויקהל — קהל; פקודי — פקודים; צו — אהרן; אחרי מות — מות; אמור — בהנים; בהר — הרים; בחוקותי — חק; נשא — גרשון; בהעלותך — נר שלח — מרגלים; מסעי — מסעות; ואתחנן — תחינה; שופטים — שופט; כי תצא — מלחמה; כי תבוא — ביאה; האזינו — שמים.

אברהם

ספרים חדשים

(שנתקבלו במערכת)

אברהם

פה, יג, בעריכת פרופ' צבי אריה שטיינפלד, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן תשנ"ז.

צו"ד מאחורי הגלימה מאת עודד בן-עמי, כרמל, ירושלים תשנ"ז.

עיונים במשפט עברי ובהלכה דברי הכנס למשפט עברי ב'שיבת חכמי לובלין' — תשנ"ד, עורכים אהרן אנקר — סיני דויטש, אוניברסיטת בר-אילן רמת-גן תשנ"ט.

פאר ישראל ראשי פרקים במסכת חיי המופלאה של קדוש ישראל ותפארתו, גאון עוזנו אביר הרועים, עמוד האש מרנא ורכנא מרן האדמו"ר רבי ישראל וצוקללה"ה מגור, בעל "בית ישראל", מאת אהרן סורסקי, חלק ראשון, ליקט וריכז את החומר ברוך וידיסלבסקי, ירושלים תשנ"ח.

רש"י, חיי ופירושו מאת רפאל הלפרין, א-ד, בני ברק תשנ"ז.

שבט מיהודה נרות-נשמה לימי-זכרון ולעת ספור לשלומי אמוני ישראל מדור דור, ישראל ארליך, הוצאת מורשה תל-אביב.

באורי מהרא"י ביאורי התורה ופרש"י לרבנו ישראל איסרלן, עפ"י דפו"ר בתוספת מ"מ ואוצר החכמה והערות, מכון מאור שמואל, ירושלים תשנ"ח.

חכמי לב חידושים וביאורים מרבנו ותלמידיו ישיבת "לב אברהם", על מסכתות חולין — מכות, ירושלים תשנ"ח.

חמישים שנה ושנה פרקי זכרונות, מאת זרח ורהפטיג, יד שפירא, ירושלים תשנ"ח.

מדעי היהדות 38 כת"ע של האיגוד העולמי למדעי היהדות, עורך רון מרגולין, ירושלים תשנ"ח.

משנה ותלמוד עם פירוש המורח לרבי יוחנן מורח, יו"ל עפ"י כתבייד, מסכתות ברכות ופסחים, מאת משה גברא, המכון לחקר חכמי תימן, בני ברק תשנ"ז.

משנת תורה ועבודה משנתם של ראשונים ואחרונים בערכי-יסוד של תורה ועבודה, ליקט ערך והוסיף מבואות ד"ר יצחק אלפסי, הוצאת הספריה הציונית, ספריית אלינר, ירושלים תשנ"ח.

סידרה כתב-עת לחקר ספרות התורה שבעל-